

אם רבי אלעזר דורש 'אזן' לגז"ש ה"ה 'רגל'

תנן ביבמות (קד.) חלצה... בשמאל, חליצתה פסולה, ורבי אלעזר מכשיר. ובגמרא: מאי טעמייהו דרבנן, אמר עולא, ילפינן 'רגל - רגל' ממצורע, מה להלן דימין [- כדכתיב (ויקרא יד יד) על בהן רגלו הימנית], אף כאן דימין. והיינו שחכמים הם שקיבלו ג"ש זו משא"כ רבי אלעזר לא קיבלה.

ומקשה הגמרא: ורבי אלעזר לא יליף 'רגל - רגל' ממצורע, והתניא רבי אלעזר אומר מנין לרציעה שהיא באזן הימנית, נאמר כאן [- בנרצע] 'אזן' ונאמר להלן [- במצורע] 'אזן', מה להלן ימין [- דכתיב (שם) ונתן הכהן על תנוך אזן המטהר הימנית] אף כאן ימין. ומיישבת הגמרא שיש להפוך דעת רבי אלעזר וחכמים, או שיש לחלק בין 'אזן - אזן' ל'רגל - רגל' שאחת מהג"ש אינה מופנה משני צדדים ובכהאי גוונא למדים ומשיבים, ויש לפרוך את הלימוד ממצורע שכן טעון עץ ארץ ואזוב ושני תולעת, וכיון שחמור הוא לכך צריך גם ימין דוקא.

בספר אוצר ביאורים תמה מה מקשה הגמרא מדרשת רבי אלעזר לענין רציעה לאי דרשתו לענין חליצה, הלא אין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן קיבלה מרבו, ואם כן יש לומר שרבי אלעזר קיבל גזירה שוה רק לענין אזן - אזן, ולא לענין רגל - רגל.

יסוד הרמב"ן שהגז"ש נמסרה רק בתיבות הנדרשות ולא במקומות

והנה בתורתנו כתוב (דברים כג כה): "כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן", ועוד נאמר (שם פסוק כו): "כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילות בידך וחרמש לא תניף על קמת רעך". ובמשנה במסכת בבא מציעא (פז.) שנינו: ואלו אוכלין מן התורה, העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה, ובתלוש מן הקרקע עד שלא נגמרה מלאכתו, ובדבר שגידולו מן הארץ. ואלו שאין אוכלים, העושה במחובר לקרקע בשעה שאין גמר מלאכה, ובתלוש מן הקרקע מאחר שנגמרה מלאכתו, ובדבר שאין גידולו מן הארץ.

והגמרא (פז.): לומדת חילוקי דינים אלו מהפסוקים הנזכרים, ובכלל הדברים לומדת הגמרא כל שאר המינים מקמה, ומקשה הגמרא מה לקמה שכן חייבת בחלה, ודוחה הגמרא: וממאי דהאי קמה, קחמה דמתחייבת בחלה היא, דלמא כל קמה קאמר רחמנא. ומעמידה הגמרא את קושייתה על מקומה, שכן יש לומר: אתיא קמה קמה, כתיב הכא 'כי תבא בקמת רעך' וכתיב התם 'מהחל חרמש בקמה', מה התם קמה דמיחייבא בחלה אף הכא נמי קמה דמיחייבא בחלה.

והקשה הרמב"ן, הלא אין אדם דן גזירה שוה מעצמו. ויסוד הרמב"ן: ואיכא למימר דגמיר מרביה גזירה שוה דקמה קמה, ולא ידיע ליה למאי לוקמיה, אי להא אי למילתא אחריתי. וכבר כתבי זה במקומות הרבה שכל הגזירות שוות כך נמסרו לנו ממש רבינו, קמה קמה לגזירה שוה אבל אינו ידוע לנו בפרוש מאיזו מהן נאמרה, עכ"ד. הרי לנו יסוד בדברי הרמב"ן שאופן מסירת גזירה שוה מסיני היה בכך שניתנו התיבות ליזרש ותו לא, וחכמים הם שלמדו לפי טעמיהם וסברותיהם מהי אותה גזירה שוה אותה קיבלו מסיני.

חידוש האוצר ביאורים שיש שניתן פסוק לזרש בגזירה שוה

על פי זה כתב האוצר ביאורים שכשם שקיבלו מאיזה תיבה יכולים לדרוש גזירה שוה, ונמסר להם להכריע באיזה מקום לדורשה, הוא הדין יש לומר שקיבלו שפסוק זה נדרש בגזירה שוה וכיון שדורש תיבה אחת בפסוק יכול לדרוש כולו. ואמנם הניח ביאורו בצריך עיון, כיון שמנין לנו לומר דבר שלא מצינו בראשונים. ואדרבה מדברי הרמב"ן משמע שהקבלה היתה דוקא על התיבה ולא על הפסוק. וגם צ"ב שאף אם יש פעמים שכך קיבלו, אך כיצד מקשה הגמרא מכח זה, שמא כאן לא קיבלו הגז"ש באופן זה.

יסוד זה של הרמב"ן יוצא מפורש מכמה סוגיות בש"ס, ונזכיר לדוגמה בעלמא את דברי הגמרא במסכת סוכה (סוכה ה.:-) שם דנה הגמרא מנין שהיתה הכפורת טפח, ומביאה הגמרא שדורשים כן בגזירה שוה 'פני - פני' ומכאן שהכתוב 'אל פני הכפורת קדמה' הוא טפח, אלא שדנה הגמרא מנין נלמד זאת. ותחילה אומרת הגמרא שדורשים זאת מהפסוק "מאת פני יצחק אביו", ומקשה הגמרא שנלמד מהכתוב "כראות פני אלוקים" ועוד מקשה הגמרא שנלמד גזירה שוה זו מהכתוב "אל הכפורת יהיו פני הכרובים". הרי מבואר להדיא שלא נמסר מסיני אלא תיבת 'פני' ודנה הגמרא היכן נעמיד גזירה שוה זו שנמסרה מסיני.

והרמב"ן (השגות לספה"מ שורש שני) הרחיב יסודו וכתב: והוי יודע שזה שאמרו חכמים שאין אדם דן גזירה שוה מעצמו, אין כוונתם לומר שכל גזירה שוה מבוארת להם מסיני ונמסרת להם מפי משה רבינו, תלמדו מילה פלונית שבפסוק פלוני ממילה פלונית שבפסוק פלוני, ותשוו דין שניהם לענין פלוני. אין הדבר כן. והרמב"ן מביא ראיה לדבריו ממה שמצאנו בכמה מקומות שדנה הגמרא במקור הגזירה שוה, ומדוע לא נלמדה באופן זה או אחר. ולכן מסיק הרמב"ן שהקבלה היתה רק שיש ללמוד הדבר מתיבה זו בגז"ש אך לא נתפרש מהיכן, ולכן מצאנו שנחלקו תנאים איזו תיבה נדרש בגז"ש.

דברי רבי שמואל הנגיד שפעמים שנמסרו התיבות ופעמים שנמסרו המקומות

גם בקיצור כללים משלש עשה מדות שהתורה נדרשת בהם הנדפס בריש הש"ס, הביא בשם הרמב"ן (השגות שם) טעם הדבר שאין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא כן קיבלה מרבו, והוא שכיון

אופן
קבלת
דרשת
גזירה
שוה

יום ראשון כ סיון

יבמות דף קד

להצטרפות לקבלת החידוש
a8843414@gmail.com

שיש כמה מילות כפולות בתורה, אם ידרוש מעצמו, פעמים ידון שלא כדון ויהרוס כמה דינים ויסתור כמה ענינים. והביא קושייתו: ואם תאמר, אם כן דכל גזירה שוה מקובלת מסיני, מה ניתן לנו לדרוש. דהיינו, מה המשמעות בכך שגזירה שוה היא אחת מהמידות שהתורה נדרשת בהם, שמשמע שכאלו יש בכוחנו לדרוש את התורה באופן זה, והלא רק הדברים המסורים למשה מסיני הם שנדרשים ותו לא. ועוד הקשה שבכמה מקומות בגמרא מצאנו שמקשה הגמרא מאי חזית דגמרת ממילה פלונית לגמור ממילה פלונית, ומה הקושיא, הלא אין אדם דן גזירה שוה מעצמו.

ויישב, שודאי כל גזירה שוה נמסרה למשה מסיני, אלא שנמסרה לו סתם ומסרן הכתוב לחכמים איזו גזירה שוה לדון. דהיינו שפעמים נמסרו המקומות לבד, כלומר פלוני ילמד מפלוני, ונשאר תיבות הגזירה שוה לחכמים לדון איזו הן. כגון שקיבלו מרבם אונס ומפתה למדים זה מזה בגזירה שוה אבל לא קיבלו מאיזה תיבה, ולכך חוזרת הגמרא ומבררת מהם התיבות המופנות לגזירה שוה זו. ופעמים שנאמר התיבות סתם, מילה פלונית תלמד ממילה פלונית, כגון בגמרא בשבועות (ז:): 'טומאתו - טומאתו' לגזירה שוה, ולא נמסרו המקומות, והחכמים מבקשים מנוח לתיבות אשר ייטב להם לדרושם בהם, עכ"ל.

ביאור סוגיית הגמרא ביבמות עפ"ד רש"י שהחשש הוא שהמקרא לא ניתן לגז"ש

הרי לנו מי שמרחיב את היריעה, ובשונה מהרמב"ן שכולל את כל הג"ש באחד ואומר שלעולם ניתנו התיבות לידרש, הרי שרבי שמואל הנגיד צ"ל בעל מבוא התלמוד מביא מקור לכך שמצאנו גם שקיבלו חכמים על שתי פרשיות הנלמדות זו מזו ללא קבלת התיבות. ולפי זה ניתן לכאורה לומר שהוא הדין בנידון דידן נמסר הפסוק כולו לדרשה. והגמרא הבינה מסברא או מידיעה מקודמת שפסוק זה שנאמר בו 'יד' ו'רגל' ו'אזן' לדעת הסובר שנכתב לגזירה שוה - נכתב כולו לגזירה שוה.

ויבאר הדבר יותר לפי מה שכתב רש"י בסוכה בביאור ענין 'אין אדם דן גזירה שוה מעצמו': ושמה מקראות הללו לא לדרוש גזירה שוה נכתבו. הרי שעיקר הטעם שאין אדם דן גזירה שוה הוא משום החשש שמא לא נכתב מקרא זה לגזירה שוה, ואם כן מקרא זה שלדעת רבי אלעזר עב"פ מקצתו נכפל כדי לדרוש גזירה שוה [כמו שכתב רש"י (יבמות שם ד"ה און) שכל פרשת מצורע עני נכפלה לדרשה], ממילא יש לומר שאכן קיבל שכולו נכתב לגזירה שוה. [ובסגנון אחר יש לומר, שמקרא שנכפל ומקצתו ודאי לגזירה שוה, בכהאי גוונא אדם דן גזירה שוה מעצמו בשאר הפסוק, כי כיון שכל הטעם שאין אדם דן גזירה שוה מעצמו הוא מחמת החשש שמא מקראות הללו לא לדרוש גזירה שוה נכתבו, ממילא כיון שידעין שעב"פ מקצתו נכתב לדרשה זו שוב מסתבר שכל המקרא לכך נכתב ורשאי אדם לדון גזירה שוה מעצמו באופן זה].

גם בספר הכריתות (בית מדות בית שני אות ה) כתב: לפעמים קבלה הוא ללמוד דבר מחבירו, אבל לא קבלו מאיזו תיבה למדו הגזירה שוה. וציין לדברי הגמרא בכתובות (לח.) שם דנה הגמרא גזירה שוה ממפתה לאונס ומשמע שלא קבלו איזו תיבה נדרשת בגזירה שוה, וכדברי רבי שמואל הנגיד. וכן הביא כלל זה בהליכות עולם (שער רביעי פ"ב אות טז).

ביאור יישוב התוספות ע"פ כלל הראשונים שהתיבות ניתנו ולא המקומות

ובגמרא בשבת (קלא:): מבואר שלדעת חכמים כתיב לגבי ארבעת המינים 'ביום' לדרשה ביום ולא בלילה, ורבי אלעזר סובר שם שדרשה זו ילפינן מהכתוב 'ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים' - ימים ולא לילות. ולדעת חכמים צריך את שני הפסוקים, שכן סלקא דעתך ללמוד 'שבעת ימים' - שבעת ימים' מסוכה, מה להלן ימים ואפילו לילות אף כאן ימים ואפילו לילות, ולכך בא הכתוב 'ביום' ללמדנו ביום ולא בלילה.

והקשו התוספות (קלא: ד"ה סד"א) ואם תאמר, היכי תיסק אדעתיה לדון גזירה שוה, הא אין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן למדה מרבו. ויישבו התוספות: ויש לומר דשמה בעלמא ניתנה למדרש. ובביאור דבריהם כתב המהרש"א ששמה תיבות אלו 'שבעת ימים' נתנו לידרש במקום אחר ולכן הו"א שנדרוש כן גם במקום זה - והיינו כסברת רבותינו הנ"ל שלא נתקבלה הגזירה שוה בצורתה מסיני אלא רק התיבות.

יסוד הגרי"ש נתנזון שגזירה שוה בתיבות שוות אדם דן מעצמו

ובחידושי רבי יוסף שאול נתנזון צ"ל (שבת שם) כתב ליישב קושיית התוספות בהקדם מה שרצה לחדש בעיקר הדבר שאין אדם דן גזירה שוה מעצמו, והוא שלא נאמר שאין אדם יכול ללמוד מעצמו אלא רק באופן שאין התיבות שוות, וכגון תנא דבי רבי ישמעאל שדרש 'ושב הכהן' 'ובא הכהן', שחידש שאף שאין התיבות שוות מכל מקום הכוונה אחת ודורשים להו בגזירה שוה - וחידוש זה צריך שיקבל מרבו. אבל באופן שהתיבות שוות אזי יכול לדון גזירה שוה מעצמו. ועל פי זה יישב בפשטות קושיית התוספות שכיון שבשני המקומות כתיב 'שבעת ימים' אם כן יכול לדון גז"ש מעצמו. אלא שסיים: וצריך ביקור אם לא ימצא סתירה לזה.

ושבו הביא מה שנראה כסתירה ליסוד זה, מדברי הגמרא בפסחים (סו.) שנחלקו שם בני בתירא והלל בדין פסח אם דוחה את השבת, ואמר להם הלל גזירה שוה וקל וחומר, ומבארת הגמרא שכך אמר להם, בשלמא גזירה שוה לא גמרתו דאין אדם דן גזירה שוה אלא אם כן קיבלה מרבו, אלא שעב"פ דונו דיני מקל וחומר. ושם הגזירה שוה היא 'מועדו' - 'מועדו', הרי להדיא שאם כשהתיבות שוות אין אדם דן גזירה שוה מעצמו. [יעויין שם מה שהציע לדחות הסתירה ולקיים היסוד הנ"ל].

"בחידושי רבי יוסף שאול כתב לחדש, שלא נאמר

שאינ אדם יכול לדון בעצמו גזירה שוה, אלא באופן שאין התיבות

שוות, כגון 'ושב הכהן' - 'ובא הכהן'"

ניתן להנציח ולהקדיש את החידוש היומי לעילוי נשמת יקיריכם ולזכות לזכויות נצח בהרבצת תורה